

RECENZIO

Jonason, P. K. (Ed.) (2022). *Shining light on the dark side of personality. Measurement properties and theoretical advances* (317 oldal). Oxford: Hogrefe.

Birkás Béla* recenzioja

Megjelent az interneten: 2022. december 13.

© 2022 Akadémiai Kiadó, Budapest

A Sötét Triád személyiségvonások (narcizmus, machiavellizmus és pszichopátia) koncepcioja – mely azóta néhol Sötét Tetrádként (a szadizmussal kiegészülve) is előkerül – rövid története ellenére relatív hosszú múltra tekint vissza. Sötét személyiségvonások alatt általában a társadalmilag kevésbé vagy egyáltalán nem elfogadott, személyes és/vagy interperszonális konfliktusokban, problémákban megjelenő, sokszor normasértő, etikátlan, esetleg amorális viselkedésekben testet öltő karakterjellemzőket értjük. Tehát gyakorlatilag a pszichológia kezdetéig visszanyúlhatunk, hiszen maga Freud is sokat értekezett különféle pszichopatológiai jelenségekről, tünetekről, melyeket későbbi teóriák és kutatások a személyiségfejlődéssel vagy annak működésével kapcsoltak össze. Személyiségünk sötét oldala tehát mindig is implicit részét képezte a pszichológiának, de csak az elmúlt két-három évtizedben vált igazán központi témájává. Természetesen, a pszichopatológia, a pszichés zavarok feltérképezése és kezelése, illetve a személyiség kutatása mindig is meghatározó tudományterületek voltak, ám a nem patológikus, de mégis valamelyest „sötét” személyiségdimenziók (pl. machiavellizmus) térhódítása az utóbbi évtizedekben vált jelentőssé.

Jelen kötet három célt szem előtt tartva jött létre:

1. Igyekszik valamelyest összefoglalni az egyes koncepciókat, elméleteket és megközelítésmódokat az egyes Sötét Személyiségvonásokhoz (SSzV; Sötét Triád [ST]) kapcsolódóan, valamint
2. részletes áttekintést ad a sötét vonások kutatásában alkalmazott mérési módszerekről, elsősorban kérdőívekről, azok gyakorlati alkalmazhatóságáról, és
3. felvonultatja a kritikus pontokat, elméleti és/vagy módszertani korlátokat és az ezek kiküszöbölésére tett javaslatokat, próbálkozásokat.

Röviden egy igen átfogó, szakmailag is nagyon hasznos kötetről van szó, melynek nem titkolt célja a jelenleg elérhető kérdőívek bemutatása, valamint a tudományterület elméleti és módszertani fejlesztése, új kutatási irányok inspirációja. Már a tartalomjegyzéket átlapozva is kitűnik, hogy a sötét személyiségvonások kutatásában alkalmazott, leginkább ismert és megbízható

* Levelező szerző. PTE ÁOK Magatartástudományi Intézet. E-mail: bela.birkas@aok.pte.hu

kérdőívek kerülnek bemutatásra a könyvben. Ezért minden olyan szakember, kutató vagy egyetemi hallgató számára javasolt, aki vizsgálatot tervez ezen a területen. Sőt, még a pszichoterápia vonatkozásában is hasznos tartalmakkal szolgál a könyv, hiszen a kezdeti állapotfelmérés, illetve a későbbi terápiás hatékonyság mérése esetén is jó szolgálatot tehetnek ezek a kérdőívek. Természetesen, minden önkitöltős skála, mely a könyvben szerepel, csak bizonyos csoportokra (pl. nem klinikai minta), meghatározott területen (pl. munkaerő-kiválasztás) és körülhatárolt céllal (pl. szűrés vs. kutatás) használható. Ezeket az ajánlásokat az egyes fejezetekben egyértelműen megfogalmazzák a szerzők.

A kötet felépítése logikus, átlátható, mind a hat nagyobb rész (a Bevezetővel együtt hét) jól tagolt. A Bevezető rész rövid, egyrészt a téma történetét és létjogosultságát, valamint annak relevanciáját taglalja. Másrészt a könyv felépítéséről és javasolt használatáról kapunk információt. Mivel elsősorban egyfajta módszertani kiadványról van szó, a fejezetek legtöbbje egy-egy kérdőív bemutatását tartalmazza, annak elméleti háttérével, pszichometriai jellemzőivel és faktorszerkezeté(i)vel együtt. Mivel nagy terjedelmű könyvről és sok kérdőívről van szó, az egyes önkitöltős mérőeszközök részletes bemutatásától jelen ismertető eltekint, de mindenképpen javasolt az érdeklődőknek részletesen elmerülni az egyes részekben, hiszen így átfogó képet kaphatnak az egyes sötét személyiségvonásokról, illetve azok kapcsolódásairól más személyiségdimenziókkal, viselkedéssel vagy szocioemocionális jellemzőkkel.

A második rész a narcizmus témakörére épül, és számos önkitöltős kérdőív bemutatását és elemzését tartalmazza. Ezek: *Pathological Narcissism Inventory* (2. fejezet, a fejezet szerzője: Pincus, A. I.); *Narcissistic Personality Inventory* (3. fejezet, Foster és Raley); *The Five-Factor Narcissism Inventory*, *Narcissistic Grandiosity Scale* és a *Narcissistic Vulnerability Scale* (4. fejezet, Crowe és Miller); *Hypersensitive Narcissism Scale* (5. fejezet, Zajenkowski); *Narcissistic Admiration and Rivalry Questionnaire* (6. fejezet, Grosz, Dufner és Back); *Collective Narcissism Scale* és a *Communal Collective Narcissism Inventory* (7. fejezet, Žemojtel-Piotrowska, Piotrowski és Sedikides). A taglalt skálák és kérdőívek széles spektrumát fedik tehát le a narcizmus jelenségének, a patológiás narcizmus és annak eltérő formáitól (grandiózus vagy sérülékeny) az úgynevezett „mindennapi” narcizmusig. Ahogyan korábban már említésre került, a kérdőívek más-más célokat szolgálhatnak, és eltérnek az alkalmazhatóságuk mértékében és jellegében.

A harmadik rész a machiavellizmushoz kapcsolódó kérdőíveket mutatja be, közülük is: *Mach-IV* (8. fejezet, Szabo és Jones); *Five Factor Machiavellianism Inventory* (9. fejezet, Collison, Miller és Lynam); *Two-Dimensional Machiavellianism Scale* (10. fejezet, Monaghan és Bizumic); *Machiavellian Personality Scale* (11. fejezet, Dahling, Mehta és Sehgal). A másik két „klasszikus” sötét személyiségvonáshoz (narcizmus és pszichopátia) képest a machiavellizmus esetén nincsen igazolhatóan patológiás, vagyis klinikai forma, így ezen a kutatási területen elsősorban a személyiségvonás struktúrájának, és más személyiségvonásokkal, jellegekkel való kapcsolatának megismerése a cél. Ezzel összhangban a bemutatott kérdőívek elsősorban kutatási célokat szolgálnak.

A következő nagyobb egység a könyvben a pszichopátiához kapcsolódik. A pszichopátia talán a legkomplexebb a sötét vonások közül, így ennek megfelelően ebben a részben is számos pszichopatológiaként értelmezett formáját találjuk a vonásnak, ugyanakkor természetesen a hétköznapiakban fellelhető, nem klinikai szintű (szubklinikus) személyiségprofil is helyet kap. A bemutatott kérdőívek: *Triarchic Psychopathy Measure* (12. fejezet, Zeigler-Hill); *Self-Report Psychopathy Scale – Fourth Edition* (13. fejezet, Roy és Neumann); *Levenson Self-Report Psychopathy Scale* (14. fejezet, Dickinson és Sellbom); *Elemental Psychopathy Assessment*

(15. fejezet, Bronchain); *Corporate Personality Inventory* (inkább a pszichopátiával összefüggő jellegek mérése [vakmerőség; interperszonális dominancia és kegyetlenség] munkahelyi vonatkozásban; 16. fejezet, Brooks és Fritzon).

Időrendben egy-két évtizeddel később, de a szadizmus is bekerült a sötét személyiségvonások csoportjába. Hasonlóan a narcizmushoz és a pszichopátiához, a szadizmus is a klinikai pszichológia, illetve pszichopatológia területeiről „szivárgott” át a személyiségpszichológiába. Mások szenvedésében örömet találni valóban áthallásos például a pszichopátia klinikai kórképeiben tapasztalható viselkedésekhez, attitűdökhöz. Ugyanakkor mára világossá vált, hogy az átlagpopuláción belül is sokan lelik örömeiket olyan agresszív, akár kegyetlenkedő tevékenységekben, melyeken keresztül mások felett hatalmat, kontrollt gyakorolhatnak (itt persze a machiavellizmus és a narcizmus is áthallásos). Rövidebb pályafutásának eredményeképpen a szadizmussal foglalkozó ötödik rész a könyvben arányosan rövidebb az előző háromhoz képest. Itt olyan kérdőívek kaptak helyet, mint: *Assessment of Sadistic Personality* (17. fejezet, Plouffe, Walker, Johnson, Kowalski és Forchuk); *Short Sadistic Impulse Scale* (18. fejezet, O'Meara és Davies) és a *Multifaceted Assessment of Sadistic Tendencies* (19. fejezet, Buckles).

Mindegyik sötét vonás rendelkezik egyéni jellemzőkkel, de természetesen számos hasonlóság, közös pont fedezhető fel közöttük. Ennek megfelelően vannak olyan kérdőívek, melyek nem az egyes vonások specifikumait ragadják meg, hanem inkább a személyiség szerkezetben általánosságban megragadható sötét jelleget képesek megmutatni. A dimenzionális személyiségfelfogással mindez jól egybeesik, hiszen lehetséges, hogy a sötét vonások egyike sem dominál a személyiségen belül, de mindegyik vonás megtalálható, kisebb-nagyobb mértékben. Ehhez a megközelítésmóddhoz adnak megfelelő módszertani alapot a hatodik részben szereplő kérdőívek: *The Dirty Dozen* (20. fejezet, Rogoza és Kowalski); *Short Dark Triad és a Short Dark Tetrad* (21. fejezet, Jones és Paulhus); *Hogan Development Survey* (22. fejezet, Boudreaux és Sherman); *Spitefulness Scale* (23. fejezet, Zeigler-Hill).

Végezetül a hetedik részben néhány rövidebb írás kapott helyet, melyek a sötét személyiségvonások kérdőíves módszereinek alkalmazhatósági területeit és lehetőséget, valamint korlátait elemzik. A 24. fejezetből (Kay és Saucier) megtudhatjuk, hogy négy megközelítésmódban lehet a személyiségvonásokat vizsgálni vagy elemezni:

- helyzetfüggetlen (nincs kontextusa a kérdéseknek vagy kérdőívitemeknek),
- átfogó (több különböző helyzetre vonatkozóan kell válaszolni ugyanazon a kérdésekre),
- alkalmazott vagy kontextuális (egy adott helyzetre vonatkozóan kérdezzük)
- és „rendszeretlen” (bizonyos jellegzetességeket egy adott helyzethez, másokat más helyzetekhez kapcsolódóan kérdezzük le, míg megint más jellemzőkhöz egyáltalán nem társítunk kontextust) megközelítésekben.

A 25. fejezetben Lawson és Robins arra hívják fel a figyelmünket, hogy a sötét vonások és más, hasonló vonások között fennálló átfedések és hasonlóságok komoly teoretikus és módszertani kihívást jelentenek, ezért mindenképpen figyelni kell a „testvér konstrukciók” elkülönítésére és a közös, illetve eltérő aspektusok azonosítására. Ehhez kilenc különböző szempontot kapunk a fejezetben. Az utolsó két fejezet tulajdonképpen ezt a gondolati fonalat viszi tovább, hiszen a sötét Hármass koncepcióját (26. fejezet, Miller, Sharpe és Lynam) és a sötét vonások területén végzett kutatások ellentmondásait szedik csokorba és tesznek ajánlatot feloldásukra vagy továbbgondolásukra.

A sötét vonások kutatásának arzenálja mellett tehát helyet kapnak az elméleti és gyakorlati, valamint a kutatásokat érintő megfontolások, limitációk is, ami nemcsak egyensúlyt teremt a könyvben, de teljessé teszi az olvasó „utazását” a könyv végére. Egyetlen kritikai megjegyzésként annyit lehet talán kiemelni, hogy jó lett volna a bemutatott kérdőíveket teljes terjedelmükben szerepeltetni a kötetben, ami biztosan nagy segítséget jelentett volna a területtel éppen ismerkedő vagy az iránt érdeklődő kutatók és szakemberek számára. Természetesen mindenhol pontosan szerepelnek a források, melyek révén kisebb időráfordítással bármelyik kérdőív felkutatható, így ez nem hagy maradandó hiányérzetet az olvasóban.

Összességében jelen kötet magas szakmai színvonalú, elsősorban a kutatás számára hasznos forrás, mely gyakorlatiassága mellett jó elméleti összefoglalóként és inspirációforrásként is szolgál további kutatásokhoz. Megfelelő arányban van benne a kutatás és az elméleti modellek hangsúlya, az előnyök, erősségek taglalása és a kritikai pontok kiemelése. Mind a szűkebb, mind pedig a tágabb szakmai közösség, de akár a terület iránt érdeklődő szakemberek számára is hasznos lehet ez a könyv.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A Bólyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült (BO/00333) és az NKFIH OTKA - K125437 azonosító számú pályázat támogatásával.

